

א. שלשה לוגין מים שנשתנו מראיהם על ידי יין שנשפך לתוכם – רב אמר: אינם פוסלים את המקוה. ואילו רבי חייא שנה בכרייתא: הורידוהו (מהכשרו).
ובארו בגמרא שדין זה תלוי בדעות התנאים: לרבי יוחנן בן נורי – ודאי כשר. ולתנא קמא – לרבא: פסול (כברייתא דר' חייא. ורב שהכשיר פסק כר' יוחנן בן נורי), לרב יוסף: כשר (אליבא דרב, שגרס כן בדברי ת"ק. ונמצאו דברי רב אמורים הן לת"ק הן לרבי"ג). ורב פפא הסתפק בדעת ת"ק.
שורש השאלה הוא, האם בגזרת שלשה לוגין מים שגזרו חכמים לפסול את המקוה, הולכים אחר השיעור לבדו או [גם] אחר המראה.
הלכה כרב שכשר (רמב"ם מקואות ז; יו"ד רא, כג. וע' חזו"א מקואות קמא ת, ז).

ב. מי צבע – ר' יוסי אמר: פוסלים את המקוה בשלשה לוגין. ומבואר בגמרא שאפילו לפי הדעות שהולכים אחר המראה – כאן פסול כיון שנקראים 'מי צבע' הרי הם כמים ופוסלים.
וכן הלכה (יו"ד רא, כד).

ג. שלשה לוגין חסר קורטוב שנפל לתוכם קורטוב יין ומראיהם כמראה יין – אינם פוסלים את המקוה בניפילתם, (והכל מודים בדבר, לפי שאין כאן לא שיעור מים ולא מראה מים).

ד. שלשה לוגין חסר קורטוב שנפל לתוכם קורטוב יין או חלב ומראיהם כמראה מים – לתנא קמא: אינם פוסלים את המקוה (מפני שאין שיעור מים), ולרבי יוחנן בן נורי – פסלוהו, שהכל הולך אחר המראה.
הלכה כתנא קמא. (רמב"ם מקואות ז; יו"ד רא, כג).

כל האמור כאן – כשמראה המקוה בכללותו לא נשתנה, אבל שינוי מראה במקוה – פוסלו, מלבד במי צבע (ע' רמב"ם שם; יו"ד רא, כד).

דף ד

ז. כמות גדולה של מים שאובים או משקה אחר, שנשפכה כאחת לים או לנהר – האם ניתן לטבול במקום השפיכה? ומה דינה של תרומה שנפלה לשם – האם נטמאת?

חבית מלאה משקים שנשפכה לים הגדול, יש לחוש שמא המשקים נמצאים במקומם ולא עלתה לו טבילה. לפרש"י (וכ"מ ברמב"ם), דין זה אמור הן ביין הן במים שאובים – הטובל שם לא עלתה לו טבילה מפני שבא ראשו ורובו במים שאובים וגזרו חכמים שפוסל את התרומה. אבל התוס' כתבו שבמים אין לחוש כיון שהוכשרו בהשקתם לים, ורק ביין אסרו.
וכן תרומה שנפלה לאותו מקום שנשפך היין וטבל בו אדם – נטמאה, חוששים שהטמא טימא את המשקים ואלו טמאו את התרומה (רש"י). ואין מעמידים אותה על חזקת טהרתה.
ובנהר, הואיל ומימיו זורמים והולכים – כשר, שאין לחוש לנשארו במקום אחד.

- א. עדים שהעידו על חיוב ממון והוזמו – מה ענשם?
- ב. עדים שהעידו על חיוב מלקות והוזמו – מה ענשם?
- ג. האם אפשרי שאדם ילקה וישלם על דבר אחד?
- ד. האם לוקים על לאו שאין בו מעשה?
- ה. אזהרה לעדים זוממים, מניין?

א. עדים שהעידו על חיוב ממון והוזמו – לדברי רבי מאיר: לוקים (משום לא תענה) ומשלמים ממון (מכאשר זמם). והכמים אומרים: משלמים ואינם לוקים, (כדי רשעתו – רשעה אחת בלבד, והיא הממון – ע' כתובות לב:).

א. עדים שזממו לחייב אדם מלקות וממון כגון מוציא שם רע, יש אומרים משלמים ממון בלבד, ויש מצדדים שגם לוקים (עתוס' כתובות לב: רעק"א סנהדרין ט: חזון איש חו"מ יט,ז; אבי עזרי תנינא סנהדרין יח,ב; חדושי הגר"ר בנגיס ח"א מז,ה).

ב. עדים זוממים שנתחייבו ממון בשעה שהעידו שקר – הואיל ואינם לוקים אלא משלמים מ'כאשר זמם', הכי נמי משלמים הממון האחר (עפ"י קצות החשן לה,א; נתיבות המשפט. וע' בחזו"א (אה"ע קלה לוף לד) שצידד לפי הסברא לפטור, ואולם כבר תבריה לגזויה (בסק"ה). ע' בספר בית ישי פה; אגרות משה חו"מ ח"א יג).

ב. העידו על חיוב מלקות והוזמו; לדברי רבי מאיר, לוקה כל אחד מהעדים שמונים (לא תענה וכאשר זמם), ולחכמים – ארבעים (שלא תענה בא לצורך אזהרה לענשן בדין הזמה).

ג. בדין 'מוציא שם רע' אמרה תורה לוקה ומשלם (ויסרו אתו וענשו אתו מאה כסף). רבי מאיר למד משם לכל שאר מקומות שאדם לוקה ומשלם, וחכמים חולקים וסוברים שאין ללמוד משם, שכן קנס הוא ומקנס אין למדים.

א. התוס' מפרשים שאין חילוק בין ממון לקנס, הן לרבי מאיר הן לחכמים; רבי מאיר מחייב ממון עם המלקות, כי לדעתו נדרש כדי רשעתו (– משום רשעה אחת בלבד אתה מחייבו) למיתה ומלקות, ושוב אין מקור לכך שאינו לוקה ומשלם. ולחכמים כדי רשעתו נדרש גם למלקות וממון, וכל סוגי ממונות בכלל, קנס וממון).

ב. הלכה כחכמים [ולא מצינו תנא שסובר כר"מ שלוקה ומשלם. תוס' כתובות לב:].

ד. מצינו במוציא שם רע ובעדים זוממים [כגון שהעידו על בן גרושה וכן חלוצה], שלוקים אעפ"י שלא עשו מעשה בידים. לדעת רבי יהודה למדים משניהם לשאר מקומות שלוקים אף על לאו שאין בו מעשה (י"א שכן היא גם דעת רבי עקיבא. ויש חולקים. ע' בספר הערוך 'קס' ב; ראב"ד כלאים א,ג; רש"י מו"ק ב: תוס' ע"ז סד.). ואילו רבי יעקב (ושאר תנאים. וכן מסר רבי יהודה משום רבי יוסי הגלילי. להלן טו.) חולקים וסוברים שאין ללמוד לשאר מקומות לפי שיש בהם צד חמור (עדים זוממין א"צ התראה, ומוציא ש"ר – לוקה ומשלם. ערש"י ותוס'). וכן נחלקו בדבר אמוראים (להלן טו–טז); לרבי יוחנן אין לוקים על לאו שאין בו מעשה (וכן הלכה), ולריש לקיש – לוקים.

א. יש עבירות נוספות היוצאות מן הכלל, שלוקים עליהן הגם שאינן אלא בדיבור – נשבע (בשבעת שקר דלשעבר), מימר, ומקלל חברו בשם (להלן טז).

וכן נראה מדברי כמה ראשונים שהמאנה את חברו בדברים – לוקה (ע' מרדכי פ"ד דב"מ; שו"ת מהר"ם תשפה; ד"מ חו"מ רכח). ויש לומר שאעפ"י שאין בזה מעשה, אך כיון שעל ידי דיבורו נתבייש הלה, הרי זה כלאו דמימר שב'דיבורו אתעביד מעשה' ולכך לוקים עליו (ע' שו"ת שבת הלוי ח"ח שט,ב).

וכן המקדיש בעל מום – כתב הרמב"ם (איסורי מזבח א,ב) שלוקה (ע' בספר החינוך ובמנחת חינוך רפה. וע"ע אבי עזרי [חמישאה] עכו"ם ה,יא).

- ג. הנודר או נשבע בשם אלהים אחרים – מבואר בסוגיא בסנהדרין (ס) שלחכמים אינו לוקה משום שאין בו מעשה אלא דיבור, ולרבי יהודה לוקה. ובוהו פסק הרמב"ם (עכו"ם ה,י; סנהדרין יט,ד) שלוקה (וכ"ה בשלחן ערוך יו"ד קמז,א). והראב"ד השיגו, שהרי הלכה כחכמים.
- ג. החזקת הגוף במצב שונה ממצבו הטבעי, כגון תפיסת דבר בחזקה או הטיית ראש וכד', באופן שאילו ירפה כחו, יחזור האבר ממילא למצב הרגיל – נחשבת כמעשה ולוקים על כך (ע' חו"א לקוטים כג, לענין סיוע הניקף בהטיית הראש).
- ד. לאו שאפשר לעבור עליו על ידי עשייה ועל ידי אי עשייה; יש אומרים שלוקים עליו אפילו כשלא עשה מעשה (כן צידד במגיד משנה שכירות יג,ב לענין חסימה בקול). ויש אומרים להפך, אפילו כשעשה מעשה אין לוקים עליו (ע' בספר החינוך קיג [וע"ש ובמנחת חינוך שמה שמו ובלאו דלא תשחט]. ואולם לענין חסימה בקול מבואר בחינוך שלוקה, ואפשר שלדעתו תלוי באופי הכללי של הלאו. או מפני שבדיבורו נעשה שינוי במציאות, והרי זה כתמורה – עתוס' שבועות כא.]. ועוד. ונראה שכן היא דעת הערוך המובא בתוס' כאן (ד"ה הא) לענין מקיים כלאים). ויש אומרים שאם עבר במעשה לוקה ואם שלא במעשה אינו לוקה (תוס' כאן; וע' ע' תוס' פסחים סג רע"ב ועוד). ע"ע: ירושלמי שבועות ג,ג; תוס' גזיר יז. ובהגהה; משנה למלך יסודי התורה ה,ח ד"ה ודע דאחר; שער המלך חמץ א; מנחת חן ה,ג; דבר שמואל פסחים כד: אות ג.
- ה. לאו שאיסורו משום אי עשייה, אבל כדי לעבור עליו צריך לעשות מעשה; כתב הרמב"ם (הגיהה א,א): הבא לעזרה ולא הביא קרבן, אינו לוקה משום 'לא יראו פני ריקם' שהרי לא עשה מעשה. ומאידך פסק (קרבן פסח א,ה) שהשוחט את הפסח על החמץ – לוקה, וכן המקריב קרבן בלא מלח – לוקה (איסורי המזבח ה,יב). ובשפת אמת (פסחים סג) כתב שצ"ל ששונה בראיה שיש תשלומין לקרבן, לכך נחשב 'אין בו מעשה', אבל במקום שלאחר מעשה העבירה אין לו תקנה, נחשבת השחיטה על החמץ או ההקרבה ללא מלח מעשה איסור.
- ויש מחלקים שתלוי הדבר באופן שנאמר הלאו בתורה; אם האיסור נאמר על המעשה כגון 'לא תשחט', או על המניעה – 'ולא יראו פני ריקם' [והקרבה בלא מלח שאני, שכיון שלא נעשית ההקרבה כתקנה, אין שם קרבן עליו, נמצא שעשה מעשה איסור] (ע' אמרי בינה או"ח א. וערמב"ם (גולה א,ט) שאין לוקין על 'לא תחמד' מפני שאין בו מעשה, הגם שלא נגמר האיסור אלא בנטילת החפץ, וכמו שהשיג הראב"ד, אך עיקר האיסור לדעתו הוא החמדה וההשתדלות ליטול החפץ (ע' מ"מ). וע"ע תוס' גזיר סע"א לענין מלקות בשהיית גזיר בבית הקברות ובמפרשים שם. וע' סנהדרין סה לענין חטאת בידעוני. וע"ע שאג"א לב.
- ה. לחכמים, אזהרה לעדים זוממים מלא תענה ברעך עד שקר. ולרבי מאיר, אזהרתם מהאמור בפרשה והנשאים ישמעו ויראו ולא יספו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך.

דף ה

- ט. א. מנין שמשלשין בממון ואין משלשין במלקות?
ב. מנין שאין העדים נעשים 'זוממין' עד שיזימום בעצמם?
ג. מנין שאין העדים נענשים אם לא נגמר הדין על פיהם?
ד. מנין שאין העדים נענשים אם כבר בוצעה עדותם לנידון?
ה. מנין ששנים מזימים שלשה, ואפילו מאה?